

Pál István

A rész munkaidős ellenzéki képviselő Harold Wilson politikai pályafutása 1951 - 1959

A mikor 1951. szeptember elején a Labour parlamenti többsége a betegségek és elhalálozások nyomán minimálisra zsugorodott, Clement Attlee miniszterelnök úgy döntött, hogy októberre kiírja a parlamenti választásokat, mondván az ellenzéki státusz még mindig jobb a cselekvésképtelenségnél.¹ A munkáspárti kormányzás eredményei egyáltalán nem voltak lebecsülendők. A munkanélküliség 300.000 fő körül mozgott, szemben az 1939-es 1,5 millióval, amely már a háborús konjunktúra hatásait is tükrözte. Bár a lakásépítési tervek nem sikerült maradéktalanul megvalósítani, az 1934 és 1938 közötti időszak évi kb. 70.000-es átlagához viszonyítva 1948-ban így is kétszázezer lakás készült el, míg a National Health Service – Országos Egészségügyi Szolgálat – a térítésmentesen igénybe vehető szolgáltatásai révén osztatlan népszerűségnek örvendett.² A Nemzetközösségből származó import és a dotációk révén a nyugati országok közül Nagy-Britannia tartotta a legalacsonyabb szinten az élelmiszerárakat, ugyanakkor a fizetési mérleg egyensúlyának megőrzése érdekében a Labour Washington rosszallása és az ellenzék követelésére sem volt hajlandó teljesen leállítani a szocialista országokkal folytatott kereskedelmet. Ám az újrafelfegyverzési program elkerülhetetlen pótlólagos tökebefektetései és a folyamatosan növekvő importárakra tekintettel a kormányzat ár-és adóemelések formájában rákényszerült a vásárlóerő korlátozására.³ A brit átlagpolgár viszont belefáradt a visszaállított jegyrendszerbe, a mindennapi élet nehézségeibe, a szűrkeségbe, a választás szabadságának hiányába,⁴ ugyanakkor csak addig volt partner a megszorítások terén, amíg az a másik társadalmi réteget érintette hátrányosan. A gazdaságpolitikai fordulat a magasabb személyi jövedelemadó kulcs ellenére is inkább a jómódú rétegnek kedvezett, ám a növekvő adóterhelés következményeképp sokszor elvesztek a középosztálybeli támogatók és szimpatizánsok, miközben az ötlethetenség folytán az értelmiség is elfordult a Munkáspárttól.⁵

A választást végül 321: 286 arányban a Konzervatív Párt nyerte, a liberálisok hat mandátumot szereztek.⁶ A Labour megítélését az is negatívan befolyásolta, hogy Donald Maclean kairói nagykövetségi főtanácsos és Guy Burgess, külügyminisztériumi tisztviselő, akik a 30-as évek közepétől a szovjet hírszerzésnek dolgoztak, 1951. május 25-én megszöktek a letartóztatás előtt. Az ügy rendkívül kínos helyzetbe hozta a kormányzatot, hiszen táptalajt adott azoknak – az erősen túlzó – feltételezéseknek, misze-

¹ MACMILLAN, Harold: *Tides of Fortune 1945 - 1955*. Macmillan, London, 1969. 338.

² EGEDY Gergely: *Nagy – Britannia története*. Aula, Budapest, 1998. 217-223.

³ House of Commons Official Report. July 26 1951. HANSARD VOL 491. 730-745.

⁴ HUGHES, Emrys: *Macmillan. Portrait of a Politician*. George Allen & Unwin Ltd. London, 1962. 78.

⁵ HEALEY, Denis: *The Time of My Life London*, Penguin Books, 1989. 129-131.

⁶ MORRISON, Herbert: *An Autobiography by Lord Morrison of Lambeth*. Oxhams Press, London, 1961. 283-288.

rint legalább 30-40 munkáspárti képviselő titokban kommunista szimpatizáns.⁷ A gyanúba kevert *Keep Left Group* (Balra Tartó Csoport) nevű tömörülést a Leeds-i püspök is élesen bírálta, ez alól látszólag Harold Wilson sem kivétel. A képviselő ekkor az egyik katolikus lelképásztor tanácsára levelet küldött a püspöknek, hogy tisztázza a személyével kapcsolatos tévhiteket. Az egyházfő válaszában elismerte Wilson egyházi iskoláért végzett munkáját, hozzátéve, hogy a célzás nem a személyének, hanem a baloldali platform kemény magjának szól.⁸ Wilson biztos győzelmet aratott, sőt a személyét érő támadások ellenére az előző választáshoz képest még szavazatainak számát is növekedett,⁹ holott konzervatív ellenfelet bevanítának, szélsőbaloldalinak titulálta, mivel nem mutatkozott az újrafelfegyverzési program harcos támogatójának, mert úgy vélte, Nagy-Britannia nem érné el a kívánt célt.¹⁰ Amikor a folyó fizetési mérleg az 1950. évi 350 millió fontos többlet után 1951-ben közel 700 millió hiányt mutatott, Wilson abban egyetértett Sir Winston Churchill kormányával, hogy az importárak emelkedése a fegyverkezési verseny rovására írható objektív tényező, de az export visszaesését már nem volt hajlandó szükségszerűségként elfogadni.¹¹ Wilson az *Economist* 1951. február 6-i számában megjelent szakértői cikkel összhangban kijelentette, „hibát követtünk el, amikor túlbecsültük a Szovjetunió erejét. A RAF – Royal Air Force (Királyi Légierő) már 140 repülőcsoporttal rendelkezik, amelyből mindannyian érezhetjük, hogy túllőttünk a célon. Ideje lenne alacsonyabb fokozatra kapcsolni, hogy ne gyártsunk annyi fegyvert, amely már a használatukra csábít. Mr. Wyatt kormánypárti képviselőtársunk nem véletlenül szorgalmazta, hogy ideje lenne egyeztetni az amerikaikkal, hiszen már Eisenhower is a nyugat-európai fegyverkezési kiadások csökkentésért emelt szót. A fizetési mérleg romlása mögött ugyanis egyértelműen az áll, hogy a fő exportágazatot megtestesítő gépipar kapacitásait a fegyverkezés köti le. A textiláruk és a fogyasztási cikkek exportja a német és a japán verseny miatt nem tudja pótolni a kieső gépexportot, ráadásul a brit személygépkocsi-gyártás sem szerepelt úgy a külföldi piacokon, ahogy azt korábban reméltük. A fogyasztási cikkek indokoltnál nagyobb volumenű, külföldön történő értékesítése viszont automatikusan áruhiányhoz vezet, illetve az újabb áremelkedések tovább drágítják a megélhetést. A Labour jelöltjei tavaly októberben ugyanezen érvek felhasználásával foglalmazták meg az újrafelfegyverzés kritikáját, emiatt sokszor Quislingnek, kommunistának vagy minimum társutasnak tituláltak bennünket”.¹² Wilson mindegyik meglátása helytállónak bizonyult, hiszen júliusban végül Churchill is rászánta magát a katonai kiadások csökkentésére.¹³ Mindeközben a védelempolitika terén a hangsúly áthelyeződött az önálló nukleáris arzenálra, a birodalom gyengességének jelei viszont abban is megmutatkoztak, hogy a RAF

⁷ WRIGHT, Peter: *Spycatcher. The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer*. Viking Penguin Inc. New York, 1987. 98-104.

⁸ SMITH, Leslie: *The Authentic Portrait of Harold Wilson*. Charles Scribners' Sons, New York, 1964. 163.

⁹ Daily Herald 1951. X. 27.

¹⁰ DORILL, Stephen – RAMSAY, Robin: *Smear! Wilson & the Secret State*. The Fourth Estate Ltd. London, 1991. 10.

¹¹ WILSON, Harold: *The War on World Poverty*. Victor Gollancz Ltd. London, 1953. 194.

¹² House of Commons Official Report. February 16 1952. HANSARD VOL. 493. 250-260.

¹³ Daily Herald 1952. VII. 27.

megfelelő hordozóeszköz híján 70 amerikai B-29-es nehézbombázóval kezdte meg a rendszeres járőrözést.¹⁴

Az ellenzékben töltött időszak első periódusa nem volt különösebben izgalmas. Wilson évi ezer fontos képviselői illetményét kiegészítendő, az üzleti életben kama-toztatta gazdasági ismereteit, amikor közvetlenül lemondása után Montague Mayer, az ismert faipari vállalkozó részidős nemzetközi jogi tanácsadójaként dolgozott.¹⁵ Et-től függetlenül az üzleti szféra több képviselője is próbálta meggyőzni, hogy évi 22 ezer font fizetésért legyen egyik vagy másik cégénél igazgató, ez azonban egyiküknek sem sikerült, mivel – feltehetően a belső demokratizmus hiánya miatt – a vállalatve-zetői stílus nem nyerte el a tetszését. Ezzel egy időben több olyan híresztelés is nap-ilágra került, hogy a filmiparnak tett szolgálatait Alexander Korda, az ismert produ-cer egy közelebbiről meg nem nevezett, évi 13 ezer fontos javadalmazású tisztséggel akarja honorálni. Wilson egészen 1959-ig évi 1.500 font és gépkocsi-használat elle-nében segítette Mayer és más, kelet-közép-európai származású üzletkötéseit.¹⁶ Szol-gálatainak különösen nagy értékét a szovjet külkereskedelem vezetőihez fűződő kap-csolati tőkéje adta, aminek révén Mayer farostlemezgyártásra alkalmas gépeket, Frank Schön, az osztrák emigráns vegyipari vállalkozó pedig egy komplett fertőtlení-tőszert gyártó üzemet adhatott el a Szovjetunióknak. Joseph Kagan, az ismert litván származású textilgyáros cége, az ún. Gannex vállalatcsoport pedig a vízhatlan ruháza-ti termékek exportja terén mutatott fel jelentős eredményeket.¹⁷ Wilson a Gaitskell által képviselt politika iránt érzett ellenszenv nyomán új szellemi és politikai közössé-gét a *Keep Left Group* köreiben vélte megtalálni.¹⁸ Az ekkoriban már Aneurin Bevan volt egészségügyi miniszter vezetésével működő csoport extravagáns ötleteivel és felelőtlen kijelentéseivel folyamatosan sokkolta a humorérzéknek híján lévő, döntő-en a jobbszárny tagjait magába foglaló pártvezetést.¹⁹ A bevanizmus tulajdonképpen a jobbszárny és a konzervatívok között gazdaságpolitikai és védelmi kérdésekben formálódó egyetértés elleni tiltakozás volt, amely mindenekfelett az 1945 és 1951 közötti időszak szociális vívmányait próbálta védelmezni. A baloldali platform a szo-cializmus fokozatos megvalósítását tűntette fel céljaként, amihez a köztulajdon csu-pán eszköz, amiben a termelési hatékonyságnövekedés a döntő kritérium. A NATO iránti elkötelezettséget soha nem vitatták, de úgy vélték, az atomfegyvermentes Nagy-Britannia morális példával szolgálhat a világ többi részének, így képezvén har-madik pólust az Egyesült Államok és a Szovjetunió között.²⁰ Wilsont rövid idő eltelté-vel a Bevanita Csoport elnökekévé választották, amely az 1947-es alapító tagok kö-

¹⁴ DOCKRILL, Michael: *British Defence since 1945*. London, Basil Blackwell Ltd. 1987. 43-45.

¹⁵ The Times 1951. V. 14.

¹⁶ ZIEGLER, Philip: Wilson. *The Authorised Life of Lord Wilson of Rievaulx*. Weidenfeld & Nicolson, London, 1993. 89-91.

¹⁷ LEIGH, David: *The Wilson Plot*. Pantheon Books, New York, 1988. 55-61.

¹⁸ JENKINS, Roy: *A Life at the Center*. Macmillan, London, 1991. 88-89.

¹⁹ FOOT Michael: *Aneurin Bevan. A Biography*. Volume Two: 1945-1960. Atheneum. New York, 1974. 358.

²⁰ CLIFF, Tony – GLUCKSTEIN, Donny: *The Labour Party – a marxist history*. London, Bookmarks, Cliff – Gluckstein, 1988. 261-267.

rében jelentős felháborodást keltett. Jo Richardson, szervezeti titkár ejtőernyősnek titulálta, amiért nem a Labour balszárnyában szocializálódott; Mikardo elismerően beszélt szervezői képességeiről, hiszen a választóköri aktivitásukat elsősorban neki köszönheték, de ehhez nyomban hozzátette, hogy a bevanita korszak csupán egy múló epizód volt a politikus személyiségének fejlődésében.²¹ Wilson aktuális nézeteit egyébként sem volt könnyű feltérképezni, mert széleskörű ismeretanyaga és felkészültsége révén kitűnő vitapartner hírében állt, ugyanakkor retorikai képességei jóvoltából érvelése még akkor is hitelesnek tűnt, ha valamivel nem értett. Peter Shore, aki a „*politikus ötödik hadosztályát*” testesítette meg a Labour központjában, mégis azt állította, hogy Wilson bel- és külpolitikai téren egyaránt kiforrott elképzeléseket tudott felvázolni.²²

A nemzetgazdaság kérdésében elkötelezett híve volt az állami beavatkozásnak, miközben szoros összefüggést fedezett fel a brit vagy francia gyarmati igazgatás alatt álló elmaradott területek szorongatott helyzetébe, és a Kelet-Európához fűződő kapcsolatok között. A párt jobboldalának egyoldalú atlanti elkötelezettségével szemben úgy érezte, hogy a kommunizmus elleni küzdelem csak úgy hozhat eredményt, ha sikerül megszüntetni a szegény országokat a szovjet blokk felé orientáló kényszerpályát. A gyarmati területek fejlesztése iránti érdeklődés nem volt új keletű. Wilson már Oxfordban is jelentős energiát szentelt a kérdéskörnek, majd az Attlee – kormány idején részt vett az ún. Colombo-terv elkészítésében.²³ 1948 és 1951 között a nemzetközi közösségi országok mezőgazdaságának modernizációja figyelemre méltó eredményeket hozott. A program keretében 13 millió hektárnyi földterület művelés alá vontak, és az új gátépítések révén ugyanennyivel nőtt az öntözött területek aránya. A 6 millió tonnás gabonátöbbletet, valamint a villamosenergia-termelő kapacitás közel 1. 1 millió kilowattra tehető bővítése sem volt elhanyagolható, a beruházási javak nagyobb tömegben való rendelkezésre bocsátását azonban a fegyverkezési verseny már nem tette lehetővé. Wilson abban egyetértett a konzervatív bírálókkal, hogy a harmadik világnak történő segítségnyújtás terén a Munkáspárt sem tudott áttörést elérni, de egyben súlyos hibának nevezte, hogy Nagy-Britannia gyakorlatilag kihátrált az elmaradott országok termelő-szférájának korszerűsítéséből. A Colombo-terv nélkül ugyanis nem látott esélyt arra, hogy teljesüljenek az élelmiszer és nyersanyag-többlettel kapcsolatos elvárások, hiszen a segélyprogram csökkentése után a viszonylag jómódú Ausztráliában is csak annnyival sikerült fejleszteni a hústermelést, amennyivel az önellátás minősége javult. A fejletlenebb országokban a népesség gyors növekedése, pedig egyértelműen azzal fenyegetett, hogy a már elért életszínvonal is veszélybe kerül. A kormány által javasolt megoldás, miszerint az infrastruktúra megteremtésébe vonják be a magántőkét, egyértelműen megalapozatlannak bizonyult, hiszen az új gátak, öntözőművek, utak és vasutak működtetése sehol nem hozott nyereséget.²⁴ Az utóbbi feltevés alól egyedül a nemzetközi hajóút részét képező Szezi-csatorna volt kivétel, amely megnyitásától a

²¹ MIKARDO Ian: *Backbencher*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1988. 109-117.

²² PIMLOT Ben: *Harold Wilson*. HarpersCollins Publishers, London, 1992. 173-178.

²³ WILSON (1953): 118-136.

²⁴ House of Commons Official Report. February 22 1952. HANSARD VOL. 496. 604-616.

brit korona védelme alatt álló, területen kívüli magán vállalkozásként működött. A kizárólag az üzemeltető szempontjából előnyös megállapodás hosszú ideje szálka volt az egyiptomi közvélemény szemében, amely végső soron hozzájárul ahhoz, hogy 1952 júliusában Mohamed Nagib és Gamal Abdel Nasszer irányításával tisztek egy csoportja megdöntse a túlságosan nyugati elkötelezettségűnek mondott Faruk király rendszerét.²⁵ Mint e váratlan fordulatból is kitűnt, a harmadik világ egyre kevésbé volt hajlandó beletörődni az alávetett helyzetbe. Wilson az *In Place of Dollars* (Dollárok helyett) című tanulmányában a nemzetközösségi országokkal folytatandó egyenrangú kereskedelembe látta a kitörési pontot. A politikus egyben a stratégiai jelentőségű termékek listájának racionalizálása mellett tette le a voksot, mondván a túlságosan beszűkült kelet – nyugati árucseré kedvezőtlen hatással van a fizetési mérleghiányra. Az esszé síkra szállt a tőkemozgások ellenőrzése, és a fegyverkezési kiadások polgári célú átcsoportosítása mellett, ugyanakkor kíváncsúnak nevezte, hogy a világkereskedelem lebonyolításához egy külön nemzetközi valuta létesüljön.²⁶

Wilson pártpolitikai karrierjében az első fordulat kétségtelenül a Munkáspárt 1952. októberi konferenciáján történt, amikor Herbert Morrison és Hugh Dalton ellenében Crossmannel bekerült a *National Executive Committee* (a Munkáspárt Végrehajtó Bizottsága) soraiba.²⁷ Bár a párt vezetőségére sokkolóan hatott az eredmény, kompromisszumos megoldásként felmerült, hogy a Bevanita Csoport felosztatásának ellentételezéseként a „mozgalom” emblematikus személyiségei részt vehetnek a *Parliamentary Committee* (Parlamenti Bizottság) munkájában. Az alapszervezetek körében tapasztalható radikalizálódás miatt a jobbszárny ellentámadásba lendült, s a tisztújítás alkalmával Bevan, Wilson, Crossman és John Freeman közül csak az első lett tagja az árnyékkormánynak.²⁸ A bevanita platform hivatalosan megszűnt, de az aktív ellenzékiiség – főleg a védelmi kérdésekben – továbbra is fennmaradt. A közvélemény azonban gyanakvással szemlélte a baloldali platformot, Attlee-t hibáztatván azért, hogy nem szorítja ki a párt soraiba befurakodó kommunista elemeket.²⁹ Wilson hat év után először, 1953. május 10-én üzleti tárgyalása révén Moszkvába utazott, ugyanakkor nem mulasztotta el az alkalmat, hogy ismét találkozzon Mikojjal, illetve az általa keményvonalas bolseviknak nevezett Molotovval.³⁰ A politikus Budapest érintésével tért vissza Londonba, hogy felmérje: mit tehet a kémkedés vádjával bebörtönzött Edgar Sanders mielőbbi szabadon bocsátása érdekében, amely végül konkrét eredményt hozott. Amikor január elején Robert Hankey Budapestre akkreditált brit követ arról érdeklődött, hogy

²⁵ SHUCKBURGH, Evelyn: *Descent to Suez. Foreign Office Diaries 1951-1956. From Churchill's last government to the Suez Crises under his handpicked successor, Anthony Eden*. Selected for Publication by John CHARMLEY. W. W. Norton & Company, London, 1986. 41-45.

²⁶ Daily Herald 1952. IX. 5.

²⁷ The Times 1952. X. 1.

²⁸ CROSSMAN, Richard: *The Backbench Diaries of Richard Crossman*. Hamish Hamilton Ltd, London, 1981. 157-162.

²⁹ MORRISON (1961): 290-291.

³⁰ MORGAN, Austin: *Harold Wilson*. Pluto Press Ltd. London, 1992. 178-179.

a magyar kormány milyen feltételekkel járulna hozzá Sanders kiengedéséhez, Molnár Erik külügyminiszter azt mondta: a Magyar Népköztársaság szívesen kicserélné az illegális fegyvertartás és terrorcselekményben való részvétel vádjával halálra ítélt Lee Meng asszonyt a brit üzletemberre.³¹ A londoni parlamentben félszáz képviselő írásban kért kegyelmet a kínai származású asszonynak, mondván bűnössége nem nyert egyértelmű bizonyítást. Churchill azonban úgy vélte, hogy nem lenne ildomos külső pressziót gyakorolni a malájföldi bíróságra, hozzátéve, hogy a kegyelmi kérvényről a szultán fog dönten.³² A brit miniszterelnök március 18-án kitérő választ adott, pedig a maláj uralkodó életfogytiglani szabadságvesztésre változtatta a halálos ítéletet.³³ Wilson hazaérkezése után mégis reménykeltőnek nevezte a magyar kormánnyal folytatott tárgyalásokat, bár elismerte, hogy Sanders ártatlanságának vagy a bűnösségének kérdése nem képezte a megbeszélések tárgyát. Tom Dribergnek írt levelében a következő szavakkal foglalta össze véleményét: *„Megítélésem szerint a magyarok belátták, hogy a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok helyreállítása nem lehet Sanders szabadon bocsátásának előfeltétele. Tekintettel arra, hogy Mr. Sanders jó néhány évet töltött fogságban, itt az ideje, hogy amnesztiát kapjon”*.³⁴ A kompromisszumra nem kellett sokáig várni. 1953. június 17-én a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa kegyelemben részesítette a kémkedésben való bűnrészesség vádjával 4 évre ítélt Vincenzo Sciotto olasz, valamint a kémkedésért 13 év fegyházbüntetésre ítélt Edgar Sanders brit állampolgárokat.³⁵ Miután az üzletember augusztus 17-én kiszabadult, Wilson a Reuter hírügynökség munkatársait beavatta a tárgyalások bizonyos részleteibe. A képviselő arról tájékoztatta a magyar kormány képviselőit, Sanders egyéni kegyelemmel történő szabadon bocsátása a két ország közötti viszony normalizálásának előfeltétele, amelytől a brit parlament tagjaként már csak a Mrs. Sanders számára adott kétpárti ígéret miatt sem óhajt eltekinteni. Az ellenzéki képviselő szerint a megbeszélések során magyar részről jóindulatú megközelítéssel találkozott – *„amikor a további tárgyalások során a magyar pártvezetők nyilvánvalóvá tették, hogy elvileg készek Sanders szabadon bocsátására, nem maradt kétségem, hogy ez csupán idő és a formák elrendezésének kérdése”*.³⁶ A Reuter végül nem közölte Wilson nyilatkozatát, ugyanakkor kisebb belpolitikai vita kerekedett abból, hogy Maurice Orbach munkáspárti képviselő szövé tette: *„nem volt szerencsés, hogy Bécsbe történő megérkezése után Sanderst a brit hadsereg szállodájában helyezték el, amely óhatatlanul azt sugallta, hogy lehetett valamennyi igazság a hírszerző tevékenységgel kapcsolatos feltevésekben”*.³⁷ Noha az ún. Standard – per 1989. évi újratár-

³¹ Magyar Országos Levéltár (MOL) XIX – J – 1 – j – Nagy-Britannia – 13-as d. – 26/b. tétel – 1950-63 – 00183. 1953. I. 19-20.

³² Daily Herald 1953. III. 2.

³³ The Times 1953. III. 18.

³⁴ MOL XIX – J – 1 – k – Anglia 1945-64 - 3-as d. - 07499/1 458/3. 1953. VIII. 1.

³⁵ MOL XVIII 2 – C. Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa, Kegyelmi Határozatok. 104-es d. 1953. VI. 17.

³⁶ MOL XIX – J – 1 – k – Anglia 1945-64 - 3-as d. - 00183/22. 4/C. 1953. VIII. 31.

³⁷ MOL XIX – J – 1 – k – Anglia 1945-64 - 3-as d. - 00183/22. 68/3. 1953. VIII. 24.

gyalásakor a bíróság ártatlannak nyilvánította a brit üzletembert,³⁸ ma már biztosan meg tudjuk mondani, hogy az ún. mellékperek elítéltjei közül többen is Sanders irányítása alatt valóban az MI6 számára dolgoztak.³⁹

Wilson a munkáspárti frakció számára hétoldalas beszámolót készített moszkvai útjáról, amelynek keretében így interpretálta a Sztálin halála után bekövetkezett változásokat: „Úgy látszik, az új vezetés vezérelve a békés egymás mellett élés, mindazonáltal a megosztott Németország hosszú ideig realitás marad, sőt lehetséges, hogy Ausztria négy részre bomlása sem kerülhető el. Ez ugyan kevesebb, mint amit egy békeszerződés elérhet, de még mindig jobb, mint a harmadik világháború!”⁴⁰ Megállapításaival a közvélemény és a képviselők döntő többsége egyetértett, a kormányoldal mégis úgy vélte, hogy Wilson felhatalmazás nélkül cselekszik, de a munkáspárti frakción belül többen is arra gyanakodtak, hogy tapasztalatai inkább újságírók és diplomaták elmondásaira épülnek.⁴¹ A koreai fegyverszünettel egy időben enyhült a háborús pszichózis, így a balratolódással kapcsolatos félelemtől függetlenül némiképp nyugvópontra jutottak a párton belüli ellentétek. Crossman közvetítői tevékenysége révén Bevan, Wilson és Gaitskell viszonya konszolidáltabbá vált. A sajtóban megjelenő karikatúrák tekintélyes része némi túlzással „boldog szentháromságként” ábrázolta a politikusokat; mindazonáltal, a felszínen megszűnt a korábbi ellenségeskedés.⁴² A bal és a jobbszárny viszonyának rendezése érdekében Gaitskell támogatotta a politikus fellépését az árnyékkabinet 1953. novemberi tisztújítása során. A siker ekkor mindössze egyetlen hiányzó szavazaton múltott, ám az Európai Védelmi Közösség megalakítására, illetve az utóbb alá rendelt 12 német hadosztály felállítására vonatkozó javaslat alig egy negyedében belül kiugrási lehetőséget nyújtott a parlament hátsó padosaiban helyet foglaló képviselőnek.⁴³ Miközben Attlee és Herbert Morrison volt alsóházi elnök úgy nyilatkozott, hogy az NSZK bevonásával kiépülő kollektív biztonsági rendszerben a német haderő úgy járulhatna hozzá a nyugati világ védelméhez, hogy közben nem veszélyeztetné szomszédokat, Wilson február 23-i előterjesztése a másik irányból közelített a kérdéshez, mondván először tárgyalni kell az oroszokkal, és dönteni csak akkor szabad, amikor megtörtént a német újraegyesítés. A párt vezetősége végül csak 111: 109 arányban tudta elfogadtatni a támogató határozatot.⁴⁴ Amikor Bevan a SEATO – *South-East Asian Treaty Organisation* (Délkelet-Ázsiai Szerződés Szervezete) számára a Labour által deklarált elvi egyetértés miatt 1954. április 13-án lemondott az árnyékkabinetben betöltött posztjáról, Gaitskell Wilsont kérte fel a tisztség átvételére.⁴⁵ A politikus ezt azonnal elvállalta, hogy a bal-

³⁸ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTTL) VII/13 - g V/600. 1.

³⁹ Stephen Dorill, MI6. Inside the Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service. London, The Free Press, 2000. 176-178.

⁴⁰ MORGAN (1992): 180.

⁴¹ PIMLOT, (1992): 181.

⁴² CROSSMAN (1981): 217-221.

⁴³ KAY Ernest: *Pragmatic Premier. An Intimate Portrait of Harold Wilson*. Leslie Frewin Publishers Ltd, London, 1967. 87.

⁴⁴ Daily Herald 1954. II. 24.

⁴⁵ The Times 1954. IV. 14.

oldali platform nem maradjon képviselő nélkül az árnyékkormányban, de azt is szeretne volna elkerülni, hogy doktrínerek tekintsék.⁴⁶ Míg Bevan felé azt kommunikálta, hogy az ügyek nagy részében továbbra is azonosak a nézeteik, az egykori mentor sokáig neheztelt rá, mivel Attlee utódlásával kapcsolatban fiatal kora ellenére Wilson is szóba került.⁴⁷ Miután az Európai Védelmi Közösség a francia nemzetgyűlés 1954. augusztus 23-i vétója, valamint a Trieszt rendezetlen státuszához kapcsolható olasz fenntartások következményeképp megghiúsult,⁴⁸ Anthony Eden brit külügyminiszter kezdeményezésére a brüsszeli szerződés alapító tagjai lehetővé tették, hogy a Német Szövetségi Köztársaság is csatlakozzon a *Western European Union* (Nyugat-Európai Unió), majd nem sokkal később az Észak Atlanti Szerződés szervezetéhez.⁴⁹ Bevan 1955. március közepén újabb válságot idézett elő, amikor az atomfegyver elsőként történő alkalmazásáról folytatott parlamenti vita során szembemenetelt a Labour hivatalos állásfoglalásával. Minthogy viselkedéséből sokan arra következtettek, hogy palotaforradalmat készít elő Attlee leváltására,⁵⁰ a jobb és balszárny közötti ellentét olyannyira elmérgesedett, hogy Gordon Walker a kizárás mellett kardoskodott. Wilson semleges álláspontra helyezkedett, hozzászólásai inkább azoknak a középutas parlamenti képviselőknak a nézeteit tükrözték, akik nem óhajtottak részt venni a platformok atavisztikus ellenségeskedésében. Walker indítványát végül a Crossman és Gaitskell közötti megbeszélés jóvoltából a vezetőség végül 15-10 arányban leszavazta, de ez egyben figyelmeztetésül is szolgált a baloldali platform vezetőjének, hogy változtasson eddigi magatartásán.⁵¹

1955. április 6-án Sir Winston Churchill leköszönt a miniszterelnöki tisztségről, helyét Anthony Eden vette át, aki néhány héten belül az állampolgárokhoz fordult, hogy támogatást kérjen kormányfői mandátumához.⁵² A május végén megrendezett választás a Labour vereségével végződött, mert bár tagadhatatlan volt az árak emelkedése, a bérek ennél gyorsabb ütemben növekedtek, ráadásul a Munkáspártnak nem sikerült olyan programot alkotnia, amely lényegesen különbözött volna a konzervatívokétól.⁵³ Bevan hiába ígérte a grammar school szintű középfokú képzés általánossá tételét, még ez sem kínált olyan víziót, amely révén megfordult volna a közhangulat. A megmérettetés végül a Konzervatív Párt 342: 276 arányú győzelmével végződött.⁵⁴ A lakosság ugyanis az elméleti vitákkal szemben többre értékelte, hogy a szén kivételével megszűntek az áruvásárlási korlátozások, sokat javult a lakáshelyzet, miközben az állam és a piac együttműködése is zavartalannak

⁴⁶ ZIEGLER (1993): 102-104.

⁴⁷ CASTLE, Barbara: *Fighting all the Way*. Macmillan, London, 1993. 220-221.

⁴⁸ EISENHOWER, Dwight David: *The White House Years. Mandate for Change 1953-1956*. Doubleday & Company, New York, 1963. 398-400.

⁴⁹ EDEN, Sir Anthony: *Full Circle. The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden*. Cassel, London, 1960. 145-172.

⁵⁰ FOOT (1974): 464-473.

⁵¹ CROSSMAN (1981): 398-413.

⁵² CUDLIPP, Hugh: *Walking on the Water*. London, The Bodley Head, 1976. 209-215.

⁵³ DALE, Iain: *British Political Party Manifestos 1900-1997*. II. *Labour Party Manifestos*. London, Politico's Publishing, 2000. 81-87.

⁵⁴ The Times 1955. V. 28.

mutatkozott.⁵⁵ A kampányszerű költsékezés azonban rövid időn belül megbosszulta önmagát. A Macmillan nevéhez kötődő lakásprogram jóvoltából másfél millió család költözhetett új otthonba, azonban az utóbbi célkitűzés egyértelműen a tömb-rehabilitáció, valamint az ipari létesítmények, kórházak, iskolák építésének korlátozásával teljesült.⁵⁶ Macmillan ráadásul ellenezte, hogy a rosszabb minőségű lakások kikerüljenek a piaci szabályozás alól, mondván az ingatlanpiacon könnyen visszaeshet a befektetői kezdeményezés, majd nem sokkal később a kabinet úgy döntött, hogy feloldja a lakbérkorlátozást. A megélhetési költségek növekedésére a munkavállalók egyre magasabb összegű bérkövetelésekkel reagáltak, így egyre gyakoribbá vált a huzamos ideig tartó munkabeszüntetés, aminek nyomán elszabadult az infláció.⁵⁷ Mindemellett a nemzetközi konjunktúra újból felverte az olaj árát, aminek nyomán a közvéleményben felerősödött az arabellenesség.⁵⁸ Wilson, aki körzetében ismét fölényes győzelmet aratott, nem sokkal ezt követően a Labour szervezeti megújításnak kérdéseivel kezdett el foglalkozni. A széleskörű adatgyűjtésből, valamint a helyi aktivistákkal folytatott interjúkból arra a következtetésre jutott, hogy sok körzetben azért nem sikerült mandátumot szerezni, mert nem tudták mozgósítani a szavazóikat. Wilson megoldási javaslatában három fő ajánlás szerepelt, úgy, mint a billegő körzetek pártmunkásainak adandó öt éves foglalkoztatási garancia, a stabil térségekből végrehajtott személyzeti átcsoportosítás, valamint egy komolyabb volumenű beszerzés hangosbeszélőkből és új az ehhez szükséges új járművekből.⁵⁹ A vereség hatására az ekkor már hetvenkettedik évében járó Clement Attlee 1955. december 7-én bejelentette lemondási szándékát. A távozó pártelnök előzőleg az utódlás tekintetében úgy nyilatkozott, hogy olyan embernek kell átvennie a Labour irányítását, aki már e században született. Ez lényegében burkolt célzásként volt értelmezhető, miszerint nem kívánta, hogy Morrison vagy Bevan kerüljön a Munkáspárt élére.⁶⁰ A parlamenti frakció végül az előbbire adott 40, illetve az utóbbira adott 70 voks mellett 157 szavazattal a 49 éves Hugh Gaitskell-t támogatta.⁶¹ Miután az új pártvezér elmondta dörgedelmeit a belső megosztottságról, azzal honorálta Wilson lojalitását, illetve a bevanita csoporttól való eltávolodást, hogy kinevezte az árnyékkabinet pénzügyminiszterének.⁶²

Az ellenzéki képviselő időközben megszabadult régi hibájától, beszédeit már nem tűzdelte tele a többség számára érdektelen adatokkal, majd előre megírt jegyzeteiről is lemondott. Egyre inkább igazi vitapartnerré, egyben showman-né vált, aki remek humorával mind elvbarátait, mind politikai ellenfeleit remekül el-

⁵⁵ BENN, Tony: *The Benn Diaries. Selected & Introduced by Ruth Winstone*. The Random House Group Ltd, London, 1995. 37.

⁵⁶ The Labour Party Report of the 53rd Annual Conference September 27 to October 11 1954. London, Transport House, 1955. 110-111.

⁵⁷ HUGHES (1962): 78-84.

⁵⁸ FRANKEL, Joseph: *British Foreign Policy 1945-1975*. Oxford University Press, 1975. 43.

⁵⁹ Daily Herald 1955. IX. 29.

⁶⁰ STEWART, Michael: *Life and Labour*. Sidgwick & Jackson, London, 1980. 95-100.

⁶¹ George Wigg by Lord Wigg. Michael Joseph, London, 1972. 177.

⁶² JENKINS (1991): 114.

szórakoztatta. Különösen Harold Macmillan pénzügyminisztert szerette kritizálni, akit mindig is nagyra becsült remek humoráért és gyors észjárásáért.⁶³ Az új stílusú szerepfelfogás első megnyilvánulására 1956. február 20-án került sor, amelynek a pár nappal korábbi - az 50-es években drasztikusnak tetsző - 1%-os kamatemelés adta az apropóját, amely 4,5-ről 5,5%-ra emelte a jegybanki alapkamatot.⁶⁴ Wilson a következő szavakkal állította pellengérre Macmillan költségvetési tervezetét: „Amennyire meg tudom ítélni, a kormány tudathasadásos állapotban van béremeléseket illetően. E kérdésben két irányzat érvényesül. A realista iskola mindent elkövet az árak stabilitása érdekében, hogy Mr. Eden elnyerhesse a szakszervezetek tetszését a bértabilizáció megvalósításáért, az első pénzügyminiszteri figyelmeztetésig. Most éppen a közlekedési miniszterünk azt mondja, a növekvő költségek ellenére rögzíteni kellene a viteldíjakat. Ez a realista irányzat. És vannak az intellektuális iskola hívei. A postaügyi miniszter már alig várja, hogy meghallja a prémium szót és emelhesse az árakat. Sir Edward Boyle, a gazdasági ügyek minisztere, a kincstár Raszputyinja, a kevés hatalommal, de a pénzügyminiszterre annál nagyobb befolyással bíró varázsló, aki még arra is képes, hogy felettesét egymástól homlok egyenest eltérő nézetekről győzze meg. Például arról, hogy a megélhetési költségek csökkentésének az a legjobb módja, ha emeljük az árakat, hogy azt a néhány rendkívül magas jövedelmet legyen mire elkölteni”.⁶⁵

A brit politikai osztály figyelme viszont egyre inkább a közel-keleti események felé terelődött. Washington még 1954-ben elérte, hogy a britek legkésőbb 1956 végéig vonják ki a Szuézi-csatorna térségében állomásozó csapataikat,⁶⁶ mivel a kollektív biztonság térségi szervezetét Egyiptom integrációjával kívánta megvalósítani, Kairó azonban belpolitikai okokból, valamint Izrael szoros nyugati kapcsolata miatt nem állt kötélnek. Az angolszász hatalmak, Nasszer meggyőzése érdekében, 1955. december 14-én hivatalosan is felajánlották, hogy két szakaszban megépítenék a duzzasztóművet,⁶⁷ de minthogy fegyverszállítására egyikük sem vállalkozott, Kairó először Csehszlovákiához, majd a Szovjetunióhoz fordult segítségért.⁶⁸ Eden további engedmény gyanánt március elején leállította az Izraelbe irányuló harckocsi exportot, amely élénk tiltakozást váltott ki a Labour soraiban.⁶⁹ A gátépítés költségeit Egyiptom világbanki hitelből kívánta finanszírozni, de amint megérkezett az orosz ajánlat, Nasszer kijelentette, hogy a nyugati kölcsönhöz kapcsolt ellenőrzési feltétel sérti a nemzet szuverenitását.⁷⁰ Az Egyesült Államok azonban megelégedte, hogy Kairó gúnyt űz a nyugati világból, emiatt július 19-én Fehér Ház úgy nyi-

⁶³ HUGHES (1962): 106-107.

⁶⁴ CHURCHILL, Randolph S.: *The Rise and Fall of Sir Anthony Eden*. G. P. Putnam's Sons, New York, 1959. 206-207.

⁶⁵ KAY (1967): 99.

⁶⁶ SHUCKBURGH (1981): 220-242.

⁶⁷ KISSINGER Henry: *Diplomácia*. Panem – McGraw – Hill – Grafo, Budapest, 1996. 509-518.

⁶⁸ MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2000. 366-370.

⁶⁹ Daily Herald 1956. III. 7.

⁷⁰ WIGG (1972): 183-184.

latkozott, hogy nem áll módjában a gátépítéshez pénzügyi támogatást nyújtani. Nasszer ekkor úgy döntött, hogy a beruházást a Szuzei csatorna bevételeiből fogja előteremteni, majd egy héttel később deklarálta a nemzetközi hajózási útvonal átlamosítását.⁷¹ Az egyiptomi magánakció a Labour soraiban is felzúdulást keltett, amely abból is kitűnt, hogy még a gyarmatosítás kora iránt egy fikarcnyi nosztalgiával nem viseltető Bevan is közönséges rablásról beszélt.⁷² A kormányfő utasítása nyomán a vezérkar hozzálátott a hadművelati tervek elkészítéséhez, de végszükség esetén Gaitskell sem zárta ki a fegyveres beavatkozást.⁷³ A módszertani különbség abban volt tetten érhető, hogy a Munkáspárt először tárgyalásokkal, majd a kereskedelmi útvonal elterelésével gondolta térdre kényszeríteni az ezredest, ugyanakkor az intervencióhoz az ENSZ BT-től kért volna felhatalmazást.⁷⁴ A brit miniszterelnök időközben megnyerte a tervezett akcióhoz az algériai felkelőknek nyújtott egyiptomi segítség miatt elégedetlenkedő párizsi, illetve az Egyiptom által fenyegetett tel-avivi döntéshozókat. Az ún. Muskétás - hadművellet arra épült, hogy Izrael előrenyomul a Sínai félszigeten, majd az angol és a francia haderő békefenntartóként, illetve a hajózás szabadsága érdekében közbeavatkozik.⁷⁵ Mialatt az ENSZ BT október 29-én a magyar forradalom ügyéről tanácskozott, Izrael megindította a támadást a Szuzei csatornaövezet felé, amelyhez november 4-én Nagy-Britannia és Franciaország is csatlakozott.⁷⁶ Az árnyékkabinetben Wilson képviselte a leginkább Izrael-barát véleményt, de a közös brit-francia-izraeli beavatkozással annak kolonialista színezete miatt már nem kívánt azonosulni. Hugh Gaitskell, rendkívüli bátorságáról tett tanúbizonyságot az össznépi intervenció-ellenes kampány szervezésével, hiszen a konzervatív kormányhoz lojális sajtóorgánumok egyből hűtlenséggel és hazaárulással vádolták az Egyiptom elleni katonai támadást államférfiúi emelkedettséggel kritizáló politikust. Wilson az árnyékkormány ülésén figyelmeztette kollégáit, hogy a búr háború idején a birminghami városházáról a katonai beavatkozást ellenző liberális ellenzéki vezért, Lloyd George-t rendőregyenruhában kellett kicsempészni, nehogy lincselés áldozatául essen, hozzátéve, hogy nem szívesen menne el Birminghambe kampányolni. Gaitskell döntését követően viszont rövid időn belül az angol iparváros tekintélyes létszámú hallgatósága előtt találta magát, ahol úgy nyilatkozott: „*lehetséges, hogy sok millióan, akik még meg sem születtek, fogják szálni – banni ezt a hetet, és átkozni a kormányt*”.⁷⁷ A közönség óriási lelkesedéssel fogadta beszédét, azonban Wilson nem írta alá azt a Pravdának küldött levelet, amelyben a bevanita platform öt – feltehetően társutas - tagja tiltakozott a magyar forradalom leverése miatt.⁷⁸ Amikor egyik választója az esemé-

⁷¹ EISENHOWER, Dwight David: *The White House Years – Waging Peace 1956-1961*. Doubleday & Company, New York, 1965. 26-57.

⁷² CLIFF – GLUCKSTEIN (1988): 268-270.

⁷³ CARLTON David: *Britain & the Suez Crisis*. Basil Blackwell Inc. New York, 1989. 43-45.

⁷⁴ STEWART (1980): 105-107.

⁷⁵ SHUCKBURGH (1981): 361-370.

⁷⁶ DOCKRILL (1989): 62-65.

⁷⁷ WILSON, Harold: *The Chariot of Israel*. London, Weidenfeld & Nicholson, 1981. 318-320.

⁷⁸ LEIGH (1988): 64.

nyekről érdeklődött, Wilson válaszában a következőket írta: *„soha nem tudhatjuk meg, hogy az Egyiptom ellen indított katonai akcióban való brit részvétel mennyiben befolyásolta az oroszokat annak a döntésnek a meghozatalában, hogy ilyen brutálisan és kegyetlenül Magyarországra támadjanak. Személyes véleményem szerint az oroszok mindenképpen megtették volna ezt a lépést, de a Szuezen végrehajtott hadműveleteink nagyon megnehezítették, hogy elítélésükben eljátszhassuk azt a szerepet, amelyet vállalnunk kellett volna”*. Miután Wilson első felindulásában tett kijelentése - miszerint Anthony Eden miniszterelnök is jelentős felelősséget visel *„magyar állampolgárok százainak vagy lehet, hogy ezreinek haláláért”* - a sajtóban nyilvánosságra került olvasói levelek 90%-a egyetértett e súlyos vádként is értelmezhető mondatokkal.⁷⁹ A politikus ugyanakkor szóvá tette, hogy amennyiben az NSZK-újrafelfegyverzés helyett tárgyalnának a Szovjetunióval, az Odera - Neisse határvonal elfogadásáért Németországon kívül Lengyelország, Magyarország és Románia is bekerülhetne a semleges országok közé.⁸⁰ A közvetlen, fegyveres beavatkozás elmaradása miatt nem tett kritikus észrevételt, hiszen ez utóbbival Washington sem foglalkozott, hiszen Eisenhower is arra utasította a CIA vezérkarát,⁸¹ hogy *„legyen óvatos, és kerülje el, hogy bármilyen okot adjon Moszkvának azt feltételezni, hogy a felkelést az USA idézte elő, vagy támogatni fogja a magyar szabadságharcosokat”*.⁸²

Mint hogy a szuezi fiasco következményeképp a font a valutaspekulációs kedvenc célpontjává vált, az árfolyam védelme érdekében nem sokkal karácsonya előtt visszatért a receptdíj, majd 1957 februárjában az iskolai étkeztetéstől is megvonták a dotációt.⁸³ Ezzel párhuzamosan a Macmillan – kormány arra is rákényszerült, hogy az ún. Trinidad – olajkoncesszióban megmaradt brit részesedést eladja egy texasi olajvállalatnak. Wilson komoly kritikával illette a döntést, mondván az olajmezők, vagy a vízierőművek a nemzeti vagyon meghatározó részét képezik, esetükben a külföldi tőke távoltartása tekinthető az önvédelem fő eszközének. Macmillan viszont aggasztónak tartotta, hogy az ellenzéki képviselő nem gondol arra, hogy Nagy – Britannia rövid időn belül nagyon súlyos helyzetben találhatná magát, amennyiben a harmadik világhoz tartozó kereskedelmi partnerein úrrá lesz a bezárkózás és az etatizmus. A kormányfő egyben értetlenségének adott hangot, amiért *„az elkötelezetten antikolonialista Munkáspárt lényegében a gyarmati uralom fenntartásáért száll síkra”*.⁸⁴ Míg az olaj-koncesszió ügye a normaszegés helyszínének távolságára való tekintettel nem keltett különösebben nagy figyelmet, Wilson 1957 áprilisában olyan fergeteges sikert aratott Peter Thorneycroft pénzügyminiszteri expozéját nevetségessé tévő beszédével, hogy még maga a kormányfő is dülöngélt a nevetéstől.⁸⁵ A futballból vett hasonlatokkal tűzdelt felszólalás – amely olyan, szállóigévé vált fordulatokat tartalmazott, mint *„Nagy–Britannia*

⁷⁹ ZIEGLER (1993): 113.

⁸⁰ Daily Herald 1956. XII. 18.

⁸¹ DORILL (2000): 516-517

⁸² EISENHOWER (1965): 70.

⁸³ Daily Herald, 1957. II. 20.

⁸⁴ MACMILLAN, Harold: *Riding the Storm 1956-1959*. Macmillan Ltd. London, 1971. 48-49.

⁸⁵ KAY (1967): 102-103.

*gyakorlatilag utolsó a termelési ligában, de első a megélhetési költségek bajnokságában”, vagy „amikor mi voltunk hatalmon, a jelenlegi kormány az óvatosságunk miatt morgott, holott akkor Nagy–Britannia mindkét bajnokságban az élen állott”.⁸⁶ Ám a váratlanul jött népszerűség óvatlanná tette a politikust, aki az 1957 szeptemberében végrehajtott 2%-os alapkamat-emelés várható negatív hatásairól úgy tartott beszédet az október eleji éves Labour – konferencián,⁸⁷ hogy a döntést maga is megszavazta. A retorikai fordulatokban gazdag szónoklat hitelességén sokat rontott, hogy a közkiadások érdemben nem változtak, miközben sikerült elhárítani a devalvációt.⁸⁸ Az ügy ennél a pontnál minden bizonnyal véget is ért volna, amennyiben Wilson a gazdasági sajtó értesüléseire hivatkozván nem fogalmazott volna meg a kamatemelés kiszivárogtatására vonatkozó feltételezéseket. Miután Enoch Powell, *Financial Secretary to the Treasury* (a pénzügyminiszter első helyettese) elutasította vizsgálatra vonatkozó kezdeményezését, Wilson azt állította, egyértelmű bizonyítékai vannak rá, hogy az indiszkrécióért valamelyik politikai döntéshozó a felelős. A Pénzügyminisztérium saját hatáskörben lefolytatott nyomozása nem vezetett eredményre, 1957. október 22-én a Macmillan mégis arra próbálta meg rávenni Gaitskell-t, hogy ne kezdeményezze külön parlamenti vizsgálóbizottság felállítását. Ezt azonban az ellenzéki vezére elutasította.⁸⁹ Az ügy 1957. november 12-én ismét felkerült a parlament napirendjére, amikor Sir Leslie Plummer azt kérdezte a pénzügyminisztertől, hogy Oliver Poole *Deputy Chairman of the Conservative Party* (a Konzervatív Párt elnökhelyettese) miként szerezhetett előzetesen tudomást a kamatemelésről. Bár a szivárogtatás ténye rövid időn belül a hírműsorok fő témájává vált, a Munkáspártnak néhány kétes értékű névtelen telefonhívástól eltekintve nem volt rá konkrét bizonyíték, hogy a komoly banki érdekeltségeiről közismert üzletember valóban tudhatott a kormány tervezett lépéseiről.⁹⁰ Macmillan végül beleegyezett a független bírói vizsgálat megindításába, továbbá Wilson kérésére részletesen beszámolt a pénzügyi szféra képviselőivel való találkozásáról, az 1958. január 21-én elkészült jelentés szerint a szivárogtatás ténye nem volt igazolható. A miniszterelnök viszont maga is elképzelhetőnek tartotta, hogy a Bank of England részmunkaidős igazgatói közül többeknek valóban nem érdeke a titoktartás.⁹¹ Végül, ha nem is a szivárogtatásért, de a válságmenedzselés során elkövetett hibákért Macmillan lemondatta pénzügyminiszterét, aki rövid időn belül eltűnt a politika főáramából. Wilson ennek kapcsán nem véletlenül élt azzal a meglehetősen gúnyos retorikai fordulattal, hogy „a beruházási és hitelezési szigorításokért felelős Mr. Thorneycroft ugyanazt a szerepet játssza a konzervatívoknál, mint Berija a szovjet enciklopédiában”.⁹² A City befektetőivel kialakult konfliktus azért sem bizonyult szerencsésnek, mert Gaitskell nem tudta eldönti-*

⁸⁶ The Labour Party Report of the 56th Annual Conference September 30 to October 4 1957. Transport House, London, 1958. 76–78.

⁸⁷ CROSSMAN (1981): 611–615.

⁸⁸ MACMILLAN (1971): 357–358.

⁸⁹ Daily Herald 1957. X. 24.

⁹⁰ The Times 1957. XI. 13.

⁹¹ MACMILLAN (1971): 417–430.

⁹² House of Commons Official Report. November 3 1958. HANSARD VOL. 594. 614–630.

ni, hogy alkalmas lehet-e pénzügyminiszternek. Wilson a szívárogtatási botrány után édesanyja elvesztése miatt egy időre visszahúzódott a nyilvános szereplésektől,⁹³ mialatt a Gaitskell és Bevan közötti viszony hirtelen és váratlanul rendkívül harmonikussá vált. Az utóbbi az 50-es évek végén közel sem volt az a lázadó, aki mindig veszélybe sodorja a mozgalom egységét, vagy erős retorikai túlzásaival elriasztja a bizonytalan választókat, ráadásul még az atomhatalmi státusz fenntartására vonatkozó párthatározatot is magáévá tette.⁹⁴ Az árnyékkormány külügyminisztereként azzal a híressé lett mondással indokolta nézeteinek változását, hogy „*hidrogénbomba nélkül Nagy – Britannia csupasz testtel foglalna helyet a konferenciateremben*”.⁹⁵ Az 1958. októberi pártkonferencián korábbi tanítványának is visszavágott, ugyanis Wilson támogatottsága a Végrehajtó Bizottságban a negyedik, míg az árnyékkabinetben mindössze a kilencedik helyre volt elegendő.⁹⁶ Wilson megnyilvánulásaiban továbbra is a konzervatív gazdaságpolitikával szembeni alternatívakeresésnek volt meghatározó szerepe. Mint arra az 1959-60-as pénzügyi év költségvetésének vitájában is rámutatott a kormányzat részéről tett engedmények megoszlása nem tükrözte a társadalom valós szükségleteit. A szuezi krízis után hozott megszorító intézkedések – pl. a receptíj vagy az utazási kedvezmények korlátozása – a fellendülés ellenére is érvényben maradtak, ráadásul a folyamatosan növekvő lakbérek és munkavállalói járulékok is az alacsonyabb jövedelmű rétegeket sújtották. Az ellenzéki képviselő ugyan üdvözlölte a fogyasztási adó csökkentését, de egyben hozzátette, hogy a döntés sokkal inkább a teljes kapacitáskihasználtsággal működő gépkocsigyártásnak és tartós fogyasztási cikkek termelésének adhat újabb lendületet, miközben elhanyagolja a foglalkoztatási szempontból még mindig jelentős könnyűipar dinamizálását. Az utóbbi jelenség következtében a brit ipar kibocsátása 1955 óta gyakorlatilag stagnált, a foglalkoztatási mutatók csupán a közlekedés, a szolgáltatások és a háttértevékenységek vonatkozásában javult. A fizetési mérlegtöbblet viszont egyértelműen a vállalatfelvásárlások céljára áttutalt, amerikai kockázati tőke jóvoltából, valamint az importárak mérséklődésének köszönhetően realizálódott. Wilson aggasztónak tartotta, hogy a brit gazdaság túlságosan a szolgáltató szféra felé orientálódik, vagyis a bankok, kereskedőházak, reklámügynökségek, magán-televíziók kezdenek húzóágazattá válni, mialatt a nemzetközi iparcikk-kereskedelem terén folyamatosan hanyatlik az ország részesedése. Az 50-es évek végén elhangzó parlamenti felszólalásainak visszatérő fordulata volt, „*hogy az ipari fejlődés tekintetében a Szovjetunió már megelőzte Nagy-Britanniát, amin nincs okunk nevetni, mert rövid időn belül tradicionális piacainkon is szembe találjuk magunkat az oroszok, valamint a kínaiak által támasztott versennyel. Miközben az NSZK és Japán a kulcsiparágákba történő befektetésekre összpontosít, mi a hazai fogyasztást, és a szolgáltatásokat állítjuk előtérbe, holott a világ nem reklámjaink művészi színvonala alapján fog rólunk véleményt alkotni*”.⁹⁷ A

⁹³ ZIEGLER (1993): 115-116.

⁹⁴ RODGERS, William T. (Editor): *Hugh Gaitskell*. Thames and Hudson, London, 1964.124-125.

⁹⁵ The Labour Party Report of the Annual Conference 1957, 178-185.

⁹⁶ Daily Herald 1958. X. 2.

⁹⁷ House of Commons Official Report. April 8 1959. HANSARD VOL. 603. 207-230.

politikus már ekkor felhívta a figyelmet a deindusztrializációra, amelynek keretében a brit tőkés körök az 50-es évek végén már nem a hagyományos ipari termelés modernizációjára, hanem a világ banki, pénzügyi, biztosítási, jogi szférájában elfoglalt, viszont az Egyesült Államok részéről már veszélyeztetett, pozícióik megőrzésére koncentráltak. A klasszikusnak tekinthető szolgáltatások köréhez a televíziózás általánossá válása, továbbá az ekkoriban már önálló stílussal jelentkező, modern brit könnyűzene révén a szórakoztatás is csatlakozott, amely tovább erősítette a tercier szektor dominanciáját.

